

Гоцалюк А. А.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
українознавства, Міжрегіональна академія управління
персоналом (Україна, Київ), lepan@ukr.net

Вплив суспільних чинників на еволюцію Різдвяно—новорічних обрядів Гуцульщини

Етніонаціональні традиції і обряди – це не статичний, раз і назавжди даний фактор, а динамічна ідентифікаційна ознака, яка зазнає перманентних змін у результаті впливу сукупності істотних суспільних чинників. Водночас традиції постають не лише об'єктом впливів ззовні, а й виконують функцію суб'єкта – здійснюють зворотній вплив практично на всі сфери суспільного життя.

Ключові слова: етніонаціональний фактор, традиції, обряди, суспільна діячість, чинники впливу, причинно—наслідкові зв'язки.

Трансформація традиційної культури в ХХ столітті є недостатньо дослідженою в Україні. В сучасній українській та зарубіжній суспільній думці приділяється чимало уваги процесам адаптації елементів традиційної культури до глобальних тенденцій – посиленню впливу засобів масової інформації на світоглядну картину людини, зміні в повсякденності, новим економічним умовам тощо. Водночас в Україні існує унікальна можливість дослідити вплив політичних інститутів на процес формування і розвитку календарної обрядовості, особливо в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть.

Феномен традиції як соціокультурного явища та механізми її функціонування в умовах соціалістичного способу життя досліджувався радянськими вченими у 1970–1980-ті рр. (М. Заковичем, Е. Маркарянном, В. Плаховим, І. Сухановим, А. Спіркіним, Д. Угриновичем та деякими ін.). Традиція інтерпретувалася ними як специфічний тип суспільних відносин, що виражають спадкоємний зв'язок поколінь в різних сферах їх життєдіяльності (виробництві, побуті, науці, культурі тощо). Була висловлена концептуальна позиція їх діалектичної єдності й взаємотрансформації.

У 90-і рр. ХХ ст. посилюється пошуковий інтерес у напрямку дослідження традиції в історико—філософському контексті (Н. Зборовська, Л. Карпова, О. Муравська, Т. Цибуля та ін.) та як об'єкту різних галузей гуманітарного знання (А. Дондюк, О. Кузик, О. Різник, Л. Савчин та ін.). Провідними дослідниками неотрадиціоналізму у сучасній зарубіжній думці засвідчили себе В. Беньямін, Х. Галь, Р. Генон, Ш. Ейзенштадт, М. Еліаде та ін. Російськими та українськими ученими вивчається феномен світоглядного неотрадиціоналізму (Д. Базик, О. Гуцуляк, Г. Лозко, М. Федорова та ін.). Соціально—економічні перетворення першої половини ХХ століття мало впливали на традиційну культуру гуцулів. Незважаючи на появу нових промислів, обробку шкіри фабричним способом тощо, на Гуцульщині система господарювання, по суті, не зазнала змін, а капіталістична модернізація, що схопила країни Європи, практично оминула цей гірський край. Землі, які населяли українські гуцули, перебуваючи під пануванням чужоземних режимів, експлуатувалися виключно як сировинна база. Відсутність потужного місцевого промислового виробництва, відповідно, законсервувала традиційний уклад та побут життя гуцулів.

Втім, військово—політичні події – війни й репресії, на які так багате ХХ століття – не оминули й Гуцульщину. Ці події також зумовили виникнення нових елементів у святковій обрядовій культурі. В першій половині

ХХ століття було популярним записування народних традицій серед свідомої молоді та інтелігенції, що часто супроводжувалося літературними обробками. Зокрема, воєнні переживання відобразилися в такій колядці:

Христос ся рождає
З пречистої діви
Поглянь, Христе, щирим оком,
Що ся в світі діє,
Ой на небі зірка сяє,
А на землі з наших людей
Кров ся проливає.
Кров ся проливає
На Різдво святе.
Не одному жовнярику
Голівонька стята.
Допоможи Боже,
Того ся дїждати,
Щоби більше на цім світі
Вже не воювати.

В українських колядках, що були витвором народної творчої уяви, не могли залишитися непоміченими ті історичні катаклізми, що супроводжували ХХ століття. Відгомін історичних подій в багатьох колядках гуцулів є доволі типовим. Наприклад, колядка з Космацького району оповідає, про будівництво церкви у селі в ХVІІІ столітті, про селянку Палагну, що віддала прикраси на іконостас [7, с. 82–83].

Події Другої світової війни зафіксовані також у колядках, що зберігалися сорок років і були записані вже на початку 90-х років у селі Заріччя Надвірнянського району: В сорок першим році нова радість стала, Наша ненька Україна кайдани порвала. Як рвала кайдани, то була весела, Бо поміг їм поламати Степанко Бандера. Замкнули Бандеру в тюрмі у Берліні, Заплакали українці по всій нашій Україні. Ісусику маленький з високого неба, Ти верни нам провідника, бо нам його треба. Ісусику маленький, ти рожевий цвіте, Даруй щастя і здоров'я українським дітям, Ісусику маленький, змилуйся над нами, Та не дай нам пропадати межі москалями. Синьо—жовтий прапор – це вкраїнське поле, Вже не буде на Україні комуні ніколи [8].

Така колядка вочевидь відноситься до циклу повстанських пісень, які народилися під час відчайдушної боротьби УПА в 40-х роках. Повстанська поезія, пісні та колядки виходили окремими підпільними збірками, поширювалися серед населення, особливо молоді, котрі співчували боротьбі УПА. Оскільки боротьба УПА носила відверто національний характер, то всі елементи, що сприяли національній самоідентифікації, лише піднімали військово—патріотичний дух серед патріотичної молоді. Одна із учасниць підпільної боротьби на західноукраїнських землях згадувала про невеселі різдвяні вечори в підпіллі та на засланні. Саме в таких умовах – в таборі, в повстанському бункері чи в селянській хаті – піднімали настрої та вселяли впевненість у перемозі святкові пісні. Серед них були й такі: Нова кривда стала, Яка не бувала. Грізна орда з Московщини До нас завітала. Стала панувати, Свій лад впроваджувати, Бога, церкву, Україну з сердець викидати, Не сумуй народе, Ми клянёмось нині, Що здобудем щастя й волю Нашій рідній Україні [5].

В гуцульських колядках відобразилися історичні події, наповнені драматизмом та героїчної символікою.

Ми бачимо, що новорічна коляда, яка мала б вселяти оптимізм у душі господарів щодо майбутнього року, використовувалася також і як засіб пропаганди членами ОУН.

У перші роки приходу радянської влади колядки розглядалися як ідеологічне підґрунтя українського національного руху. Відповідно, одразу після встановлення радянської влади на Гуцульщині різдвяна обрядовість опинилася під загрозою. Зокрема, один з найстаріших гуцульських «берез» із села Криворівня згадував: «Сам я березував 15 років. Перестав у колядки ходити, як москалі прийшли. Раз ми сиділи у хаті й колядували, як зайшли рускі і вигнали виборцю й березу, заборонили ходити по хатам» [4].

Масові репресії проти священиків лякали людей, примушували їх приховувати свою релігійність та проводити обряди підпільно. В результаті жорстокої боротьби радянських органів державної безпеки із загонами УПА серед гуцулів вкоренилося почуття страху.

Активними організаторами вертепів, колядок, святкових маланок у довоєнний період були представники місцевої інтелігенції – агрономи, студенти, вчителі, священики. Саме представники сільської інтелігенції потрапили під пильне спостереження каральних органів. Тисячі активних представників освіченої молоді виїхали під час війни або були репресовані в перші роки радянської влади.

Будь-які організації, що не були регламентовані радянською владою, вважалися злочинними. Також слід враховувати, що гурти колядників були своєрідним чоловічим братством, неформальною організацією, а це викликало додаткову підозру з боку органів держбезпеки.

Відтак, відверті репресії радянської каральної машини проти населення Гуцульщини відбувалися особливо масово та з особливою жорстокістю, оскільки саме тут був найбільш поширеним та організованим спротив УПА. Виходячи зі специфіки регіону, радянський терор та масовий контроль органів державної безпеки за громадянами на Гуцульщині відзначався особливою жорстокістю. Становлення радянської влади на Західних землях супроводжувалося також уніфікацією соціально-економічної структури регіону. Велику роль відіграли переселення, що відбувалися в цей час і на Гуцульщині. Тисячі представників чеської, румунської, німецької громади були виселені зі своїх домівок, натомість з'являлася велика кількість новоприбулих зі східних регіонів України та Росії. Лише до початку 1945 року на Західну Україну було відправлено понад 30 тисяч керівних працівників партійних комітетів, НКВС, армії тощо. Поповнення партійно-радянського апарату відбувалося без урахування попереднього досвіду та морального й освітнього рівня контингенту [2, с. 7].

Оскільки більшість представників сільської інтелігенції – вчителі, лікарі, ветеринари – були репресовані одразу після війни, то на Гуцульщині відчувався брак спеціалістів. Лише за перші воєнні чотири роки до Станіславської області було направлено на роботу зі східних областей України та з Росії 1700 учителів [3, с. 21].

Головним завданням радянської тоталітарної системи була ліквідація природних зв'язків усередині суспільства, що були побудовані на тисячолітньому досвіді традиційної культури. Крім того, боротьба з обрядами також мала

покликання підірвати морально-етичні принципи взаємин суспільств, аби було легше підмінити класовою доцільністю.

Розмивання сакрального навантаження у обрядовості гуцулів відбувалося також під тиском змін у способі життя людини, внаслідок урбанізації та соціально-економічних чинників, що характерно для всього світу. Почасти обрядове дійство спрощується, втрачає свій первинний зміст, адже більша частина усіх обрядових сцен, віншувань, колядок пов'язана з господарською діяльністю селянина й відповідає тісним, гармонійним зв'язкам людини з природою. Щоправда, в Україні найбільшої шкоди розвитку народної обрядовості завдавала цілеспрямована політика комуністичної влади.

Зменшення сакрального навантаження в символіці новорічно-різдвяного циклу сприяла також непроста економічна ситуація. В радянській практиці укорінилася звичка оголошувати святкові дні робочими. В ці дні селяни були змушені обов'язково йти працювати до колгоспу, а місцеве керівництво за цим пильно стежило. До того ж не існувало необхідних продуктів, котрі могли б наповнити особливим змістом святкову вечерю. Проблема з продуктами була постійним супутником радянського буття, але особливо болісно відчувалася саме в такі святкові дні.

Водночас існувала радянська традиція ще з 20-х років ХХ ст., коли напередодні офіційних радянських святкових днів постачання тимчасово покращувалося. Звичайно, що така ж ситуація існувала й на Гуцульщині в другій половині ХХ століття. Зокрема, мешканці доволі замогнато села Льці згадували, що за хлібом, борошном та іншими продуктами доводилося вистоювати довжелезні черги, а борошно можна було придбати лише перед державними святами [1, с. 77–78].

Усі спроби радянських ідеологів трактувати народні обряди і звичаї як віджилі форми феодального суспільства не витримували жодної критики. Традиційна обрядовість була мало зв'язана із соціальними формами, а демонструвала зв'язок людини із природою. В поетичній, символічній, високохудожній формі людина, чие життя було повністю залежне від природи, реагувала на зміни пору року, які були непідвласні жодним соціальним катаклізмам та пертурбаціям.

Еволюція продуктивних сил, звичайно ж, вносила свої корективи у процес святкування різдвяних свят – частково розчинялося символічне наповнення деяких обрядів, зникали ритуальні страви або з'являлися нові, однак саме свято як усвідомлення міфічної, урочистої особливої частини людського буття зберігалось. Тиск радянських органів влади, передусім місцевих органів влади, міліції, школи на людей у дні урочистих свят лише породив у них острах та зневіру.

Колядок, вертепів та загалом різдвяно-новорічної обрядовості офіційно влада спочатку намагалася не помічати. У вітчизняній етнографії частково були визнані лише дохристиянські веснянки або шедрівки, а колядки і вертепні дійства взагалі не досліджувалися. Під тиском пропаганди та соціально-економічних змін стара система календарних свят втрачала цілісність, розпадалася на окремі елементи. Найбільш стійко трималися такі елементи новорічного ритуалу українців, як колядування, рядження, посипання, обрядовий стіл – народні за своїм походженням.

У 60-х роках ХХ століття антирелігійна пропаганда почала супроводжуватися масовим створенням радянських обрядів. У цей час розпочинаються спроби виробити критерії для традиційних обрядових дійств, знято вульгарно-соціологічну оцінку колядкової та щедрувальної обрядовості, яку стали трактувати як «безрелігійний народний звичай» [6, с. 144–145].

До перспектив набуття новоутвореними штучними обрядами статусу традицій варто ставитися скептично, адже для запровадження нової обрядової символіки не існувало історичних передумов, тому її впроваджували фактично на порожньому місці. За короткий термін неможливо зробити загальноприйнятою нормою обряд з сценарієм та символікою, котрі ніяк не прив'язані до традиційного життя етносу, його світогляду, економічної діяльності тощо. Радянське святкування Нового року як масове дійство єднання народу та політичної надбудови швидко зійшло нанівець, що підтверджує його штучність.

У більшості випадків це були експерименти державних органів культури та пропаганди, котрі у такий спосіб намагалися розважити місцевих мешканців. Здебільшого вони діяли за вказівками «згори». Вперше організаційне керівництво поширення новостворених обрядів починається 1964 року, коли в Москві відбулася нарада з питань нових обрядів, в результаті на місцях, на рівні обласних та районних рад почали формуватися комісії по впровадженню нової обрядовості. Однак існувати без чіткої вертикальної структури керівництва вони не могли, тому згодом було створено Положення про комісію з радянських традицій, свята Української СРСР від 1 вересня 1978 р., котра діяла вже як орган виконавчої влади при Раді Міністрів УРСР. Діяльність цієї комісії регламентувалася спеціальним положенням, згідно з яким існувала чітка вертикальна структура цього органу, що свідчить про насадження «згори» усіх радянських новостворених традицій.

Новоутворені свята були покликані укріпити моральний клімат у громаді. От як описується нове обрядове дійство, що було відтворено у сільському клубі місцевими чиновниками від культури: «Одна із звичних зимових неділь стала у Кобаках днем зародження в селі традиції – вшанування радянської сім'ї. Червоні стрічки з написами «1», «10», «15», «50» років подружнього життя» оперізували групи сімейних пар. Радість «скляного», «дерев'яного», «срібного», «золотого» весілля прийшли розділити їх близькі, знайомі. У святкуванні брали участь також багатодітні родини, молоді сімейні пари.

У період святкування різдвяних свят у сільських клубах відбувалася низка заходів – зокрема, з 7 по 10 січня в сільських клубах Гуцульщини відбувалися вечори патріотичної пісні, концерти вокально-інструментальних ансамблів з танцями, шахові турніри, проводилися лекції на тему: «Два світи – два способи життя», «На варті миру стоять комуністи». Втім, започатковані традиції не приживалися, бо були лише формальним інструментом соціалізації селян, що відбувався під контролем радянської влади.

Поряд зі спробами створити нову практику святкування влада вдавалася до відвертого переслідування громадян, які святкували релігійні дні. Було сформовано рейдові бригади, що перевіряли роботу громадян у ці святкові дні. Так, у Косові зранку 7 січня рейдова бригада у складі відповідального секретаря комісії по

боротьбі з пияцтвом, відповідального секретаря районної організації Товариства боротьби за тверезість, нарколога та міліціонера провели обстеження кількох підприємств району. Громадян піддавали обстеженню на алкоголь і запроваджували каральні санкції – писали догани, знімали з квартирної черги. Проте, незважаючи на переслідування, святкування Різдва було ледве не тотальним.

Комісія з радянських свят та обрядів при Раді Міністрів УРСР при виконавчих комітетах обласних і міських рад народних депутатів контролювала, координувала і надавала всеохоплюючу допомогу в організації вивчення та пропаганди радянських традицій, проведенні свят, запровадження обрядів та ритуалів. За таких умов під тиском заборон та поширення сурогатів важко було зберегти автентичну традиційну культуру.

Отже, протягом другої половини ХХ століття українська обрядова традиція зазнала значних трансформацій. Однак сурогати на основі елементів традиційної культури не приживалися, оскільки були відірвані від народного середовища і мали виключно політичний, формальний характер. Незважаючи на перепони, наприкінці 80-х років ХХ століття простежується тенденція відродження традицій зимових свят на Гуцульщині.

Список використаних джерел

1. Бець Д., Бойчук М. Гуцульське село Ільці. – Верховина: Гуцульщина, 2002. – 112 с.
2. Гулай В. Етносоціальні процеси в західних областях України. – Автореф. дис. ... канд. істор. наук; Львівський університет. – Львів, 2002. – 19 с.
3. Загоруйко А. Розквіт культури радянської Станіславщини. – Станіслав: Плай, 1958. – 194 с.
4. Зеленчук І. Гуцульські традиції невмирущі // Верховинські вісті. – 2000. – №2 (7 січня).
5. Кравчук М. Святвечір в неволі // Верховинські вісті. – 1997. – №5 (31 січня).
6. Курочкін О. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. – К.: Наукова думка, 1978. – 191 с.
7. Походжук Д. Родинні зв'язки в гуцульських народних колядках // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 1999. – Вип.27. – С.79–86.
8. Святкуй, веселися українська родино // Народна воля. – 1992. – №2 (6 січня).

References

1. Bets D., Boychuk M. Gutsulske selo Iltsi. – Verhovina: Gutsulshchina, 2002. – 112 s.
2. Gulay V. Etnosotsialni protsesi v zahidnih oblastiakh Ukraini. – Avtoref. dis. ... kand. istor. nauk; Lvivskiy universitet. – Lviv, 2002. – 19 s.
3. Zagoruyko A. Rozkvit kulturi radynskoyi Stanislavshchini. – Stanislav: Play, 1958. – 194 s.
4. Zelenchuk I. Gutsulski traditsiyi nevmirushchi // Verhovinski visti. – 2000. – №2 (7 sichnya).
5. Kravchuk M. Svyatvechir v nevoli // Verhovinski visti. – 1997. – №5 (31 sichnya).
6. Kurochkin O. Novorichni svyata ukrayintsiv. Traditsiyi i suchasnist. – K.: Naukova dumka, 1978. – 191 s.
7. Pozhodzhuk D. Rodinni zv'yazki v gutsulskih narodnih kolyadkah // Visnik Lvivskogo universitetu. Seriya filologichna. – 1999. – Vip.27. – S.79–86.
8. Svyatkuy, veselisya vkrayinska rodino // Narodna volya. – 1992. – №2 (6 sichnya).

Gocalyuk A. A., candidate of historical sciences, associate professor of department of Ukrainian Studies the Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

The influence of social factors on the evolution of Christmas and New Year ceremonies Hutsulshchina

The ethno-national traditions and rituals – is not a static, once and forever given factor. This is a dynamic identification sign, which is undergoing constant changes as a result of the influence of collectively significant social factors. At the same time the

traditions face not only the object of external influences, but also have the function as a subject performing reverse impact on virtually all areas of public life.

Keywords: ethno-national factor; traditions, rituals, social reality, influencing factors, causal relationships.

Гоцалюк А. А., кандидат исторических наук, доцент кафедры украиноведения, Межрегиональная академия управления персоналом (Украина, Киев), leran@ukr.net

Влияние общественных факторов на эволюцию рождественско-новогодних обрядов Гуцульщины

Этнонациональные традиции и обряды – это не статичный, раз и навсегда данный фактор, а динамический идентификационный признак, который претерпевает перманентные изменения в результате воздействия совокупности существенных общественных факторов. Вместе с тем традиции являются не только объектом воздействий извне, но и выполняют функцию субъекта – осуществляют обратное влияние практически на все сферы общественной жизни.

Ключевые слова: этнонациональный фактор, традиции, обряды, общественная действительность, факторы влияния, причинно-следственные связи.

* * *

УДК 37.035.91(09)

Буяк Б. Б.,
доктор філософських наук, проректор
з наукової роботи та міжнародного співробітництва,
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль),
bbb261074@gmail.com

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СТУДЕНТСЬКОГО ЛІДЕРСТВА

В статті проаналізовано світоглядно-філософські аспекти лідерства в студентському середовищі. Акцентовано увагу на важливості для подальшого прогресивного суспільного розвитку культивування лідерських якостей серед молоді, а особливо в середовищі студентства.

Автор характеризує основні типи, види, стилі, стадії становлення інституту лідерства серед студентської молоді, а також подаються обов'язкові риси характеру лідера, зважаючи на які можна сподіватися на виховання справжніх лідерів ще із студентської лави.

Як висновок стверджено, що в наш час є нагальна потреба в дієвих лідерах, а це потребує відповідної системи їх підготовки, зокрема серед студентства.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, студентський лідер, студент, світоглядно-філософський аналіз, вищий навчальний заклад, студентське самоврядування.

Сучасний шалений темп розвитку суспільних відносин та перманентні перетворення соціуму потребують кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності. Зокрема, постійної реформації потребують соціально-політичні та економічні основи суспільної організації. В цих сферах, а також в науці, освіті потрібні люди, здатні творчо проектувати і розвивати суспільні процеси, щодня приносити посильну користь суспільству.

Виходячи із цих потреб, розуміємо, що як і сьогодні, так і подальший розвиток нашого суспільства залежать від людей, які володіють певними лідерськими якостями, талановитістю, нестандартним мисленням, творчою уявою, демократичною культурою, здатних взяти на себе відповідальність за розв'язання проблем державотворчого, економічного, політологічного, наукового, освітнього та культурологічного порядку. Не викликає особливих дискусій теза, згідно якої сталим і системно-прогресивним може бути розвиток саме такого суспільства, філософи якого переглянули систему традиційних поглядів на нові перспективні покоління, саму систему усталених взаємовідносин поколінь, той інноваційний потенціал розвитку, носієм якого була, є і, безперечно, буде молодь.

Пошук, формування, розвиток та культивування лідерських якостей у студентському середовищі в зв'язку із цим нині надзвичайно актуалізуються. Потрібно зосередити всі можливі ресурси для виявлення

і використання освітнього-виховного впливу вищого навчального закладу (ВНЗ) на формування лідерських потуг студентської молоді. А дослідженню феномену лідерства в наш час створено необхідні певні теоретичні та практичні передумови.

Питання студентського лідерства досить актуальне, адже більшість студентів, попри існуючі в них якості, не вміють ефективно їх використовувати, або ж вектор їх спрямованості не співпадає із загальним вектором навчального чи наукового процесу, отримання кваліфікації (що є безумовно найголовнішим на етапі остаточного формування дорослої особистості).

Всі, хто пише про лідерство і вивчає його, визначає його по-своєму. Ще у 80-х рр. американський дослідник лідерства Р.Стогділл визначив, що загальна кількість різноманітних теорій та концепцій перевищує рубіж у 4 тисячі... «визначень лідерства стільки ж, скільки людей, котрі намагалися цим явищем займатися», - писав він [1, с. 613]. Феномен лідерства настільки складний, що дати одне визначення, яке охарактеризувало б всю його багатогранність, досить складно.

Лідерство – це тип управлінської взаємодії, заснований на найбільш ефективному в даній ситуації поєднанні різноманітних джерел влади та спрямований на спонукання людей до досягнення спільних цілей. Лідерство - це процес соціального впливу, коли особа цілеспрямовано впливає на інших людей з метою структури відносин в групі чи в організації. Лідерство – це здатність розбудити в однодумців мрію, до якої вони прагнуть, надихнути необхідну для руху енергію. Важливо зазначити, що лідерство – це не управління. Управління концентрує увагу на тому, щоб речі робились правильно, а лідерство – на тому, щоб робились правильні речі. Особливо цей момент варто враховувати, досліджуючи молодіжне, зокрема, студентське середовище.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що тема лідерства привертала увагу представників різних напрямів протягом багатьох століть. Досить згадати погляди та судження мислителів давнини: Платона, Конфуція, Лао-Цзи, Арістотеля, Н. Макіавеллі, і Т. Гоббса, К. Гельвеція, Р. Декарта, І. Канта, Д. Юма, К. Маркса, Ф. Енгельса, Ф. Ніцше, З.Фрейда, Т.Карлеля, М. Вебера, Г. Лебона, Г. Тарда, К.Г. Юнга, Е.Фрома, Т.Адорно, Е.Еріксона, С.Московичі, Д.Ранкур-Лаферрієр, Е. Богардуса, А. Менегетті, Ф. Карделла, Р. Ділтса. У сучасній західній літературі проблеми лідерства представлені дуже широко, їх розглядають такі вчені, як Ж. Блондель, Б. Басі, Д. Дженнінгс, К. Левін, Р. Такер, С. Хук, А. Херманн та ін. Аналізу феномену лідерства присвячено також роботи українських філософів: М. Гаврилюк, С. Калашнікової, Г. Лактіонової, З. Атаманюк, Н. Дубовик, Б. Кухти, М. Михальченка, В. Бебика, Б.Гаєвського, М. Головатого, М. Пірен, А. Пойченка, Л. Приходченка, О.Семківа, А. Пахарєва, Ф. Рудича, О. Маковського, Н. Маховської, В. Радула, В. Сухомлинського, О. Сердюка, Й. Завадського, О. Кузьміна, О. Мельник, Є. Андрієнка, В. Давидова, О. Запорожець та ін.

Проте у досліджуваній проблематиці досі зберігається ряд суперечностей між нагальною потребою сучасної цивілізації у людях з яскравими лідерськими якостями і недостатністю теоретичного осягнення проблеми становлення лідерських якостей людини; зростаючим прагненням молоді зайняти значуще місце в суспільному,